

УДК:378.147:81'243

Сніцар Інна Васи́лівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов

Хмельницький національний університет, м.Хмельницький, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИБІР ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті досліджуються питання вибору форм і методів роботи з розвитку комунікативних навичок студентів на заняттях англійської мови. Автор зазначає, що особливе значення у роботі з розвитку комунікативних навичок має розробка системи вправ та творчих завдань. Необхідним є також урахування можливостей, які надає для розвитку комунікативних навичок студентів їх участь у науковій, позанавчальній роботі, створення належних умов для ефективної самостійної роботи тих, хто навчається.

Ключові слова: комунікативні навички, творчі завдання, критерії, студенти, мовлення.

Вступ. Професія соціального психолога передбачає широкий спектр міжособистісних контактів на різних рівнях. Визначення критеріїв відбору навчального матеріалу, забезпечення мотиваційної готовності до творчої діяльності – необхідні умови для вирішення проблеми розвитку комунікативних навичок. Велике значення при цьому мають методи, засоби та організаційні форми навчання англійської мови. Соціальному психологу у процесі діяльності доводиться часто пояснювати, доводити, переконувати. Для того щоб досягти комунікативної мети з меншими часовими та енергетичними втратами, він повинен уміти активно використовувати спеціальні прийоми впливу на підлеглих, чітко вибудувати стратегію і тактику соціально-комунікативної взаємодії. Чим вищим буде рівень соціально-комунікативної взаємодії, тим ефективніше він зможе організувати підлеглих на виконання поставлених перед ним завдань. Сьогодні все більш очевидно, що лише одних директивних, авторитарних засобів управління та організації повсякденної діяльності соціального працівника для досягнення успіху при виконанні завдань професійної діяльності стає замало. Належний рівень соціально-комунікативної взаємодії стає все більш визначальним чинником ефективності діяльності будь-якої організації.

Ці обставини і визначають важливість дослідження особливостей, належного використання шляхів, методів та засобів соціально-комунікативної взаємодії соціальних психологів у різних ситуаціях професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку комунікативних навичок цікавила науковців різних сфер знань. Так, науковці Т. Парсонс, П. Сорокін, М. Вебер, та ін. трактують соціально-комунікативну взаємодію як найнеобхіднішу передумову суспільного життя та засіб створення соціальних цінностей. Такі учені, як К.-О. Апель, Ю. Хаберма, М. Бубер, Ф. Розенцвейг, К. Черрі та ін. підкреслюють визначальну роль діалогу в міжособистісних відносинах. У соціальній психології (Г. Андрєєва, Л. Карамушка, та ін.) вивчають закономірності поведінки, діяльності, спілкування і ставлень людини, яка є членом професійної групи.

У педагогіці предметом досліджень є різні шляхи, методи та засоби ефективного формування умінь комунікативної взаємодії у представників професій різного типу. Щодо окремих аспектів підготовки студентів до роботи з розвитку комунікативних то слід зазначити праці таких науковців, як О. Волобуєва (формування професійно-комунікативної спрямованості у слухачів мовної спеціальності військових навчальних закладів), Ю. Кудінов, О. Мисечко (формування умінь службово-

го спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників), Н. Черноусенко (розвиток креативності управлінському спілкуванні) та ін. Однак, незважаючи на низку наукових досліджень комунікативної взаємодії, комплексного дослідження її особливостей, в тому числі й прояву в типових ситуаціях професійної діяльності, на сьогодні немає.

Метою статті є висвітлення критеріїв вибору форм і методів роботи з розвитку комунікативних навичок студентів на заняттях англійської мови

Виклад основного матеріалу. При виборі методів та форм навчання англійської мови, зокрема комунікативних навичок студентів-психологів важливо враховувати те, що навчання набуває творчого характеру, якщо воно організовується з урахуванням рис творчої діяльності: самостійного переносу знань і вмінь у нову ситуацію; виявлення нової проблеми у знайомих умовах або нової функції знайомого об'єкта; вміння бачити альтернативу початковому рішення; вміння комбінувати відомі способи розв'язання завдання по-новому; використання оригінальних способів поряд з відомими іншими [1, с.37-44].

Виділення такого методу, як пояснення, дає можливість розпочати роботу над формуванням у студентів комунікативних навичок на ранніх стадіях навчання, подолати невідповідність ступеня складності програмного матеріалу їх навчальним можливостям, який часто виявляється дещо завищеним під час застосування, наприклад, проблемного методу навчання. При цьому викладач повинен повідомити нові знання, довести твердження, сформулювати питання, проблеми, показати шляхи їх розв'язання, а студенти – спостерігати факти, явища, виділяти головне, скласти план розповіді викладача, переказати викладене або вибірково, або скорочено, а також відповісти на запитання.

Конструктивна бесіда поєднує можливості етапів відтворення знань, часткового пошуку, розв'язання проблем, за допомогою цього методу можна забезпечити перехід студентів до самостійної творчої діяльності. Під час такої бесіди викладач повинен ставити питання репродуктивного, частково-пошукового характеру, кожне наступне має впливати з попереднього – у результаті чого і будуть розв'язуватися поставлені завдання. Студенти повинні при цьому аналізувати, порівнювати, давати визначення, змінювати, робити висновки, ставити свої запитання.

Проте основним у роботі з розвитку комунікативних навичок має бути метод творчих завдань і вправ, які є активною формою і засобом розвитку творчих здібностей в умовах активної роботи мислення, напруги пам'яті, актуалізації вже набутих знань і умінь. На них викладач повинен пропонувати завдання, а студенти при цьому – використовувати прийоми, які дозволяли б

більш глибоко осмислювати навчальний матеріал; оперувати всіма відомими знаннями, способами діяльності, застосовувати їх у змінених умовах, шукати нові шляхи розв'язання поставленої мети, вдосконалювати свої знання, використовувати їх у нових ситуаціях, створювати оригінальні творчі продукти.

Розробка типології завдань, спрямованих на розвиток комунікативних здібностей, повинна базуватися на загальнодидактичних положеннях, що розкривають сутність навчально-пізнавального завдання, підходи до їх класифікації, специфіку комплексу, системи завдань для тих чи інших груп студентів, а також вимоги до їх використання у навчально-виховному процесі.

При розробці завдань, спрямованих на розвиток комунікативних навичок студентів, слід врахувати таку ознаку, як характер навчально-пізнавальної діяльності (репродуктивний, частково-пошуковий (реконструктивний), творчий), відповідно до якої завдання можна поділити на репродуктивні, реконструктивні та творчі. Важливо у цьому випадку зазначити, що для повноцінного розвитку творчих здібностей необхідним є раціональне поєднання репродуктивних, частково-пошукових та творчих завдань.

Репродуктивні завдання спрямовані на відтворення студентами знань та способів діяльності. Слід виділити такі основні види репродуктивних завдань при вивченні англійської мови, як: відтворення правила, переказ характеристики мовного явища, розв'язання завдань за зразком, опис малюнка, складання усного повідомлення, на основі почутої інформації, побаченого сюжету тощо.

Частково-пошукові завдання передбачають вияв тим, хто навчається, певної самостійності, ініціативи у комунікативній діяльності. Ці завдання мають специфіку, відповідно до особливостей предмета. Так, наприклад, серед основних типів частково-пошукових завдань, які використовуються при вивченні англійської мови, зокрема розвитку комунікативних навичок є завдання на розкриття взаємозв'язку між тими чи іншими мовними явищами. Однак виконання лише репродуктивних та частково-пошукових завдань не сприяє виявленню та розвитку комунікативних навичок, не передбачає самостійного створення студентами певних видів творчих продуктів.

Щодо власне комунікативного завдання, то воно може бути різним як щодо предметного змісту, так і щодо ступеня складності. Його можна створити на основі комунікативної ситуації як сукупності обставин дійсності, що примушують індивіда взяти участь у мовленнєвому контакті. Комунікативним завданням ситуація стає тоді, коли особистість приймає його, тобто в момент включення у висловлювання. З огляду на те, що при вирішенні комунікативного завдання, тобто при зародженні висловлювань різних рівнів студент може мати труднощі як у плані змісту, так і у плані висловлення, навчання спілкуванню засобом вирішення комунікативних завдань можна розглядати як проблемне, тобто слід говорити про два аспекти проблемності. Один з них – це пошук лінгвістичних засобів для адекватного оформлення самостійного висловлення. У центрі іншого аспекту знаходиться проблема, як логічна категорія. Обговорення проблем можна використовувати як засіб розвитку іншомовного мовлення студентів. Значна частина мовленнєвих вправ – комунікативного характеру, їх поділяють на ті, які формують як підготовлене, так і непідготовлене мовлення. Зокрема щодо підготовленого мовлення такі вправи можуть передбачати зміну і доповнення висловлювання з опорою на формальні ознаки (ключові слова, план, заголовки тощо.), на джерела інформації (картину, кіно- і діафільм, текст), на вивчену тему. У підготовчих мовленнєвих вправах ви-

діляють різні типи, пов'язані або з подоланням чисто формальних труднощів, або і формальних, і смислових (на кшталт: "пояснити відмінність синонімів у реченні, висловлюванні", "замінити частину речення еквівалентними за змістом словами"). Щодо розвитку непідготовленого мовлення, то це можуть бути вправи з опорою на джерело інформації (оповідання на рідній мові, малюнок, фільм), з опорою на життєвий досвід студентів (на колись прочитане або побачене). Особливо важливим видом завдань є постановка різних типів запитань, що, як правило, викликає певні труднощі у студентів.

Враховуючи особливості говоріння як виду мовленнєвої діяльності, слід зазначити, що для навчання непідготовленого монологічного і діалогічного висловлювання можна використовувати такі підготовчі вправи: – переказ без зміни матеріалу (зі спрямованістю уваги або без фіксації уваги на мовленнєву форму) або з частковим перетворенням структур (механічні підстановки, скорочення, розширення); – зміни структур на основі логічних операцій (дистрибуція, субституція, трансформація, синонімічна або антонімічна заміна та ін.); – відтворення структур за зразком або без зразка; – групування і комбінування структур.

При виконанні підготовчих вправ центр тяжіння слід переміщати на операції, які сприяють: – вибору правильного рішення із декількох представлених; – синтезу, опираючись на життєвий досвід і можливі асоціації; – послідовному розвитку думки; – вираженню однієї й тієї ж думки за допомогою різних засобів; – перенесення рішення у нові ситуації.

Щодо вправ підготовчого характеру, призначених для відпрацювання мовленнєвих умінь, особливо складними є вправи на трансформацію і конструювання. Складність тут полягає у розумінні співвідношення основних і похідних моделей, які є основою їх взаємних перетворень. У цьому випадку студентам можна пропонувати: – дати відповіді на запитання; – підібрати необхідний за значенням синонім, антонім, омонім; – відповісти на запитання, вирішивши нескладну логічну ситуацію; – відповісти на запитання, вживаючи виділений мовленнєвий зразок; – скласти оповідання за поданим зразком; – скласти речення із поданими синонімами (омонімами, антонімами, багатозначним словом, словосполученням, мовленнєвим зразком); – описати предмет (або явище) двома або трьома реченнями; – скласти нескладну ситуацію із зазначеними словами; – трансформувати запитальне речення у стверджувальне (або навіпаки); – розширити (або скоротити) речення, вислів, оповідання; – дати пояснення нового слова, прислів'я, приказки, ідіоми іноземною мовою; – скласти ряд модально забарвлених виразів (з поданими модальними виразами і без них).

Слід також враховувати, що для підготовленого мовлення характерна опора на різноманітні асоціації, на теоретичні правила і багаточисельні (переважно вербальні,) знаки, а основними параметрами непідготовленого мовлення є лінгвістична правильність висловлювання, відсутність заданого матеріалу, ситуативно-контекстний характер мовлення та ін.

Що ж до непідготовленого мовлення, то воно формується під впливом внутрішніх і зовнішніх стимулів. Так, у діалогічному мовленні стимули викликають реакцію того, хто слухає (вираження його згоди, незгоди, заперечення або доповнення), у монологічному мовленні зовнішні і внутрішні стимули викликають зв'язне висловлювання, що вказує на ставлення до партнера, подій, явищ тощо.

Важливе значення на заняттях англійської мови має використання роздаткового матеріалу. Для завдань, що необхідно виконати на парній роботі, рекомендуємо використовувати різні види зорової опори, зокрема текст,

малюнок, фотографію, а також різні графічні засоби, такі як, рамки, схеми, підкреслювання. У цілому робота з роздатковим матеріалом для парної роботи має певні переваги: – всі студенти можуть працювати одночасно у прийнятному для них темпі, не заважаючи один одному; – викладач може об'єднувати їх у будь-які мікролективи, здійснюючи тим самим диференційний підхід до навчання; – економія часу тренувань за рахунок одночасного виконання всіма студентами усних вправ; – у викладача з'являється нагода здійснювати вибірковий контроль, не перериваючи роботи всіх пар; – працюючи в парах, студенти навчаються долати почуття страху перед говорінням англійською мовою.

Виконання вправ у тому чи іншому режимі роботи вимагає також певного виду контролю, зокрема з боку викладача, самоконтролю або взаємоконтролю студентів.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Предметний зміст матеріалу з розвитку комуні-

кативних навичок студентів слід передавати за допомогою мовленнєвого матеріалу, який має визначитися сферами спілкування, темами, проблемами, характерними для типових ситуацій спілкування тих, хто навчається. При виборі змісту навчального матеріалу для розвитку комунікативних навичок студентів необхідним є урізноманітнення матеріалу, збагачення його змісту новими одиницями знань, упорядкування та запровадження інтегративних тем у навчання; структурування матеріалу; збагачення предмету емоційним, особистісно значущим, професійно-орієнтованим матеріалом. Особливе значення у роботі з розвитку комунікативних навичок має розробка системи вправ та творчих завдань. Необхідним є також урахування можливостей, які надає для розвитку комунікативних навичок студентів їх участь у науковій, позанавчальній роботі, створення належних умов для їх ефективної самостійної роботи, раціональна організація навчального процесу у вузі.

Список використаної літератури

1. Мартинова Р.Ю. Системно-комунікативний метод навчання іноземних мов // Педагогіка і психологія / Р.Ю. Мартинова. – 1999. – № 3. – С. 37-44.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2017 р.

Сницар Інна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов

Хмельницький національний університет, г. Хмельницький, Україна

К ВОПРОСУ О ВЫБОРЕ ФОРМ И МЕТОДОВ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье исследуются вопросы выбора форм и методов работы по развитию коммуникативных навыков студентов на занятиях английского языка. Автор отмечает, что особое значение в работе по развитию коммуникативных навыков имеет разработка системы упражнений и творческих заданий. Необходимо также учесть возможности, которые предоставляет для развития коммуникативных навыков студентов их участие в научной, внеучебной работе, а также создание условий для эффективной самостоятельной работы обучающихся.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, творческие задания, критерии, студенты, речь.

Snitsar Inna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Foreign Languages
Khmelnytsky National University, Khmelnytsky, Ukraine

TO THE ISSUE OF CHOICE OF FORMS AND METHODS OF WORK ON STUDENTS' COMMUNICATIVE SKILLS DEVELOPMENT AT ENGLISH LESSONS

The article considers the issue of choice of forms and methods of work on the development of communication skills of students at the English lessons. The author emphasizes the importance of the choice of a system of exercises and creative tasks in the development of students' communication skills. It is also necessary to take into account the opportunities offered by the development of communication skills of students participating in scientific, extracurricular work, creating appropriate conditions for their effective independent work. While solving the communication problem, we should take into consideration the fact that the students with different levels of English knowledge may have difficulty both in terms of content and in terms of expression, learning communication means of solving communication problems can be seen as a problem, and in this case we should talk about two aspects of problematic character.

Keywords: communication skills, creative tasks, criteria, students, speech.